

Генеральна Асамблея

Розповс.: загальне
21 липня 2020 р.

Оригінал: англійська

Сімдесят п'ята сесія

Пункт 72 (b) попереднього порядку денного*

Просування та захист прав людини: питання прав людини, зокрема альтернативні підходи для покращення ефективного здійснення прав та основоположних свобод людини

Питання про права людини та транснаціональні корпорації та інші підприємства*

Повідомлення Генерального секретаря

Генеральний секретар має честь передати Генеральній Асамблеї доповідь Робочої групи з питань прав людини та транснаціональних корпорацій та інших підприємств відповідно до резолюцій [17/4](#) та [44/15](#) Ради з прав людини.

20-09838 (E) 310820

Please recycle

*A/75/150.

*Unofficial translation supported by the Council of Europe Project "Internal Displacement in Ukraine: Building Solutions. Phase II".

Неофіційний переклад, здійснений за підтримки Проєкту Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень. Фаза II»

**Доповідь Робочої групи з питань прав людини та
транснаціональних корпорацій та інших підприємств**

**Бізнес, права людини та охоплені конфліктами регіони:
на шляху до активізації дій**

Короткий підсумок

У цій доповіді Робоча група з питань прав людини та транснаціональних корпорацій та інших підприємств пояснює практичні кроки та окреслює практичні заходи, які держави та підприємства мають ужити для запобігання та усунення пов'язаних із підприємницькою діяльністю порушень прав людини в конфліктних та постконфліктних умовах, зосереджуючи увагу на посиленні належної обачності у сфері прав людини та доступі до засобів правового захисту.

I. Вступ

1. Із моменту схвалення у 2011 році Радою з прав людини Керівних принципів щодо бізнесу та прав людини¹ кількість громадянських воєн майже потроїлася, а кількість смертей, пов'язаних із бойовими діями, збільшилась у шість разів², досягнувши пікового показника у 2016 році, коли конфліктами було охоплено 53 країни.³ За даними Генерального секретаря, понад 71 мільйон людей було насильно переміщено внаслідок війни, насильства та переслідувань, що призвело до найбільшої з часів закінчення Другої світової війни гуманітарної кризи у світі. Багато з цих ситуацій є «затяжними кризами з численними супротивниками, мирними процесами, що застопорилися, організованою злочинністю й нападами з боку воєнничих екстремістів або терористів».⁴
2. Ця похмура картина означає, що, як ніколи раніше, найбільш кричущі порушення прав людини відбуваються в охоплених конфліктами регіонах і в інших ситуаціях повсюдного насильства та що порушення прав людини зі свого боку провокують або посилюють конфлікти.
3. Коронавірусна хвороба (COVID-19) ще більше посилює ризики насильницьких конфліктів.⁵ Ця пандемія завдає серйозних збитків в охоплених конфліктами країнах, оскільки забирає ресурси в і без того слабких державних інститутів, ускладнює зусилля щодо встановлення миру та розвитку, посилює нерівність та негативно впливає на здоров'я та безпеку вразливих груп населення.
4. Для бізнесу це означає, що багато підприємств постають перед труднощами щодо дотримання прав людини під час функціонування в таких умовах через те, що їх діяльність вимагає присутності в охоплених конфліктами районах чи повернення до них, або через те, що вони виявляються втягнутими в конфлікт із самого початку.
5. Керівні принципи було розроблено тоді, коли світову увагу притягнув зв'язок між насильницькими конфліктами, у яких був замішаний бізнес, як це було в Колумбії, Демократичній Республіці Конго, Ліберії, М'янмі та Сьєрра-Леоне. Ці виняткові ситуації визнано в Принципах як питання особливої ваги, а також наголошено, що держави мають сприяти дотриманню бізнесом прав людини в охоплених конфліктами регіонах.
6. Спеціальний представник Генерального секретаря з питань прав людини та транснаціональних корпорацій та інших підприємств, мандат якого передував мандату Робочої групи, окреслив низку варіантів державної політики щодо запобігання та стримування порушень прав людини, пов'язаних із діяльністю корпорацій, в умовах конфлікту.⁶ Керівні принципи та додаткова робота Спеціального представника у 2011 році забезпечили початкове керівництво щодо ролі бізнесу впродовж усього циклу конфлікту.
7. У цій доповіді Робоча група додатково визначає та пояснює низку стратегій та інструментів, які держави — самостійно або як члени багатосторонніх організацій — та підприємства могли б використовувати в регіонах, схильних до конфліктів, щоб допомогти забезпечити відсутність стимулювання або посилення конфліктів та негативного впливу на встановлення миру з боку бізнесу.
8. Доповідь підготовлена на основі серії двосторонніх та багатосторонніх консультацій із державами, організаціями громадянського суспільства, представниками бізнесу та експертами в кількох регіонах світу, всебічних досліджень та матеріалів, представлених зацікавленими сторонами.⁷

¹ A/HRC/17/31, додаток.

² Школа культури миру, «Тривога 2020! Доповідь про конфлікти, права людини та встановлення миру» (Барселона, Ікарія, 2020 р.). Див. також Себастьян фон Айнсідель та інші, «Тенденції громадянської війни та мінлива природа збройних конфліктів» (Університет ООН, Неперіодична серія, випуск № 10 (березень 2017 р.)).

³ Іда Рудольфсен, «Недержавні конфлікти: тенденції з 1989 до 2018 року», Тенденції конфліктів, № 2 (Інститут дослідження проблем миру Осло, 2019 р.).

⁴ Доповідь Генерального секретаря про роботу Організації за 2019 рік (A/74/1).

⁵ Міжнародна кризова група, «COVID-19 та конфлікти: сім тенденцій, за якими потрібно стежити», спеціальний брифінг № 4 (24 березня 2020 р.).

⁶ A/HRC/17/32.

⁷ Див. www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/ConflictPostConflict.aspx.

II. Нормативна база: права людини та гуманітарне право

9. Керівні принципи передбачають, що бізнес має дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права в ситуаціях збройного конфлікту.⁸ Міжнародне право у сфері прав людини та міжнародне гуманітарне право є схожими, але різними добірками норм права. У Керівних принципах міститься конкретне посилання на міжнародне гуманітарне право — спеціалізовану добірку стандартів, які застосовуються як під час міжнародних, так і внутрішніх збройних конфліктів, а також у ситуаціях військової окупації, «коли держава здійснює фактичний контроль над територією, на яку не має суверенного права, без згоди на це уряду окупованої сторони».⁹ Міжнародне право у сфері прав людини застосовується під час миру та конфліктів, але деякі права може бути тимчасово призупинено в умовах надзвичайного стану та збройного конфлікту.

10. Ще однією особливістю міжнародного гуманітарного права є те, що воно є обов'язковим для державних та недержавних суб'єктів, зокрема підприємств, а також окремих керівників та співробітників підприємств, діяльність яких тісно пов'язана зі збройним конфліктом. Як зазначає Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), визначити, яка корпоративна діяльність «тісно пов'язана зі збройним конфліктом», може бути складно, оскільки підприємства здійснюють широкий спектр діяльності, яку можна сприйняти як таку, що прямо чи опосередковано пов'язана зі збройним конфліктом. Підприємницьку діяльність можна вважати такою, що тісно пов'язана зі збройним конфліктом, якщо вона надає пряму підтримку — чи то військову, матеріально-технічну, чи фінансову допомогу — навіть якщо це не відбувається під час реальних бойових дій або на фізичному полі бою, і навіть якщо підприємство насправді не збиралося надавати підтримку одній зі сторін воєнних дій.¹⁰

11. Зловживання в ситуаціях конфлікту «швидко переростають у міжнародну кримінальну відповідальність для відповідних осіб. Окремі економічні суб'єкти можуть бути звинувачені в прямому скоєнні міжнародних злочинів, а також у співучасті в таких злочинах. Багато з них є громадянами держав-учасниць Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Крім того, кілька країн, у яких відбуваються внутрішні збройні конфлікти, ратифікували Римський статут».¹¹ Багато держав включили відповідні положення міжнародного кримінального права до свого внутрішнього кримінального законодавства, що дозволяє здійснювати судове переслідування юридичних та фізичних осіб у межах національної юрисдикції.¹²

12. Міжнародне гуманітарне право та огляд судових справ у багатьох юрисдикціях підкреслюють, у межах яких видів діяльності підприємствам варто виділяти ресурси та бути пильними. Ідеться про примусове переміщення людей із їхніх громад, примусову працю, придбання сумнівних активів шляхом пограбування, використання неправомірних охоронних структур або дозвіл на використання активів підприємства для грубих порушень.¹³

III. Активізація дій: держави та підприємства

13. У Керівних принципах немає конкретної згадки про особливий вид належної обачності, який треба проявляти в охоплених конфліктом регіонах. Вони побудовані на концепції пропорційності: що вищий ризик, то складніші процеси. Отже, «оскільки

⁸ Див. коментар до Керівного принципу 12.

⁹ See www.icrc.org/en/doc/war-and-law/contemporary-challenges-for-ihl/occupation/overviewoccupation.htm; та Гаазька Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року, ст. 42.

¹⁰ Див. Австралійський Червоний Хрест та Мельбурнський королівський технологічний університет, «Ведення відповідального бізнесу в умовах збройних конфліктів: ризики, права та обов'язки» (2020 р.).

¹¹ Ендрю Клепхем, «Зобов'язання недержавних суб'єктів у галузі прав людини в ситуаціях конфлікту», *Міжнародний огляд Червоного Хреста*, т. 88, № 863 (вересень 2006 р.).

¹² Рамасастрі, Томпсон і Тейлор, «Комерція, злочинність та конфлікти: Кошти правового захисту для відповідальності приватного сектора за серйозні порушення міжнародного права», звіт Фонду досліджень Фафо № 536 (Фафо, 2006 р.).

¹³ Див. Індикатори ризику: Ризики відповідальності для підприємств, що працюють у зонах підвищеного ризику (<https://redflags.info/>).

ризик грубих порушень прав людини підвищується в зонах конфлікту»,¹⁴ дії держав і належну обачність із боку бізнесу має бути відповідно посилено.

A. Тригери та індикатори

14. Одне з найпоширеніших питань, яке підприємства й держави ставлять Робочій групі, стосується того, коли необхідно підвищувати рівень належної обачності та коли держави мають вимагати від підприємств більшого, ніж просто «дотримання прав людини», як вони це роблять у звичайних умовах.

15. Європейський Союз розробив керівні принципи для того, щоб допомогти підприємствам краще розуміти визначення охоплених конфліктом регіонів і регіонів підвищеного ризику в контексті конфліктних корисних копалин.¹⁵ Організація Об'єднаних Націй розробила докладнішу систему аналізу для запобігання жорстоким злочинам.¹⁶ Хоча цю систему було розроблено для запобігання міжнародним злочинам, як-от геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини, добірка встановлених чинників та показників ризику є актуальною і для того, щоб зрозуміти, коли підприємства (і держави) мають підвищити рівень належної обачності.

1. Збройні конфлікти та інші форми нестабільності

16. Якщо збройний конфлікт є найбільш очевидним приводом для підвищення рівня належної обачності, інші ситуації можуть завдати державі такої шкоди, що вона стає більш схильною до серйозних порушень прав людини. Геноцид та злочини проти людяності можуть відбуватися в мирний час. Нестабільність охоплює серйозні рівні політичних коливань, спричинених різкою чи нерегулярною зміною режиму, передачею влади або суперечками щодо неї, зростанням націоналістичних, збройних чи радикальних опозиційних рухів; загрози безпеці країни через збройний конфлікт у сусідніх країнах, загрози зовнішнього втручання чи гуманітарних криз; та навіть коливання в економічній чи соціальній сфері, спричинені гострою бідністю, масовим безробіттям чи глибокою горизонтальною нерівністю.

2. Слабкість чи відсутність державних структур

17. Держави захищають права людини через створення систем та інститутів. Держави й досі повністю зв'язані своїми зобов'язаннями, навіть якщо такі структури неналежно функціонують або просто відсутні. Проте реальність диктує необхідність визнати, що здатність держав виконувати ці зобов'язання значно знижена й що не можна очікувати, що режим захисту прав людини функціонуватиме правильно. Цей аспект слабкості держави має істотне значення, оскільки багато підприємств навмисне закривають очі та функціонують, спираючись на те, що такі держави діятимуть так само, як і держави з належним управлінням. Однак це робить населення вразливим перед тими, хто використовує «зони беззаконня» та дисфункцію державного апарату, зокрема неспроможність самої держави, або перед тими, хто може вдаватися до насильства у відповідь на реальні чи передбачувані загрози. Слабкість державних структур можна оцінити за серйозністю таких чинників, як відсутність незалежної та неупередженої судової системи, відсутність ефективного цивільного контролю над охоронними структурами та високий рівень корупції.

3. Історія серйозних порушень міжнародного права у сфері прав людини та гуманітарного права

18. Суспільства, що мають у своїй історії збройні насильства та серйозні порушення міжнародних прав людини та міжнародного гуманітарного права, можуть бути більш схильні до подальших порушень. Сюди належать ситуації, коли спадщину минулих жорстоких злочинів

¹⁴ Керівний принцип 7.

¹⁵ Рекомендація Комісії (ЄС) 2018/1149 від 10 серпня 2018 року щодо необов'язкових керівних принципів виявлення охоплених конфліктами районів та районів підвищеного ризику, а також інших ризиків ланцюжка постачання відповідно до Регламенту (ЄС) 2017/821 Європейського парламенту та Ради.

¹⁶ Організація Об'єднаних Націй, «Система аналізу жорстоких злочинів: інструмент запобігання» (2014 р.).

не було належно усунуто за допомогою індивідуальної кримінальної відповідальності, відшкодування збитків, процедур встановлення істини та примирення або комплексних заходів із реформування сектору безпеки та судової системи.

4. Тривожні сигнали

19. Складні ситуації, які потребують підвищеної належної обачності, здебільшого не можна пояснити як ізольовані або спонтанні події, що відбуваються без певного рівня підготовки. Для здійснення масових чи широкомасштабних актів насильства потрібні значні ресурси. Такі ресурси не завжди легко доступні, а щоб їх зібрати, може знадобитися час. Тому в процесі розвитку таких ситуацій треба мати можливість виявляти дії, що вказують на ймовірність ужиття кроків, спрямованих на масове насильство, зокрема накопичення озброєння.

20. До подій або заходів — чи то поступових, чи раптових — які створюють умови, що сприяють серйозним порушенням прав людини, або вказують на ймовірність їх вчинення, належать такі: запровадження надзвичайних заходів безпеки або законів про надзвичайні ситуації; призупинення діяльності життєво важливих державних інститутів або втручання в їхню роботу, особливо якщо це призводить до ізольованості вразливих груп чи меншин; посилення політизації особистості; посилення підбурювальної риторики або мови ворожнечі, спрямованої проти конкретних груп чи осіб.

21. Так само належну обачність необхідно посилювати за таких обставин: стійкі ознаки діяльності ополченців або воєнізованих груп; держави зміцнюють свій безпековий апарат чи мобілізують сили проти конкретних груп; суворий контроль чи заборона каналів зв'язку; вигнання чи заборона неурядових організацій, міжнародних організацій, засобів масової інформації чи інших відповідних суб'єктів.

В. Активізація дій із боку держав

22. Підприємствам варто посилювати належну обачність в умовах конфлікту через підвищений ризик бути втягнутими до серйозних порушень прав людини. Те саме стосується й держав. Керівні принципи та супутня доповідь 2011 року про проблеми та варіанти дій держав щодо бізнесу в охоплених конфліктом регіонах містять низку заходів, зокрема про те, що держави походження підприємств, які працюють в охоплених конфліктом регіонах, можуть зробити для забезпечення того, щоб їх підприємства дотримувалися міжнародного права у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права.¹⁷

23. Деякі держави почали активніше розв'язувати це питання. Чилі проводить навчання деяких своїх збройних сил та охоронних структур щодо змісту Керівних принципів, а Швейцарія надає послуги посередництва в суперечках між швейцарськими компаніями та громадами в охоплених конфліктами країнах.¹⁸ Велику частину діяльності держав зосереджено на приватному охоронному секторі через велику кількість повідомлень про порушення прав людини.¹⁹

24. Окрім заходів, ужитих раніше щодо конфліктних алмазів,²⁰ найзначнішими подіями, певно, є зусилля, спрямовані на обмеження торгівлі так званими «конфліктними корисними копалинами».

25. У США Закон про реформування Волл-стріт і захист споживачів Додда-Френка,²¹ який набув чинності у 2014 році, вимагає від підприємств,

¹⁷ Див. [A/HRC/17/32](#).

¹⁸ Див. [www.globalnaps.org/country/Switzerland%20and%20www.globalnaps.org/country/Chile](#).

¹⁹ Див. [www.securityhumanrightshub.org/content/private-security-providers](#).

²⁰ Резолюція Генеральної Асамблеї 74/268.

²¹ США, Закон про реформування Волл-стріт і захист споживачів Додда-Френка, Публічний закон № 111-203 (21 липня 2010 р.), розділ 1502 («Законодавче положення про конфліктні корисні копалини»). Попри послаблення контролю за виконанням у 2017 році, положення є чинним, і підприємства мають і далі подавати декларації про походження корисних копалин, що входять до складу їхньої продукції.

zareєстрованих у США, щорічно звітувати про заходи, ужиті для прояву належної обачності під час вироблення або використання у своєму ланцюжку постачання продукції, що містить чотири види корисних копалин, найчастіше пов'язаних із конфліктами (олово, тантал, вольфрам і золото), якщо будь-який із них походить із Демократичної Республіки Конго або сусідньої країни. Відповідно до цього закону та Посібника Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) із належної обачності щодо відповідальних ланцюжків постачання корисних копалин з охоплених конфліктами регіонів і регіонів високого ризику²² було розроблено регламент Європейського союзу щодо конфліктних корисних копалин, який набуває чинності 1 січня 2021 року.²³

26. Крім Посібника ОЕСР, Китайська торгова палата імпортерів та експортерів металів, корисних копалин та хімікатів випустила керівництво з відповідальних ланцюжків постачання корисних копалин, що ґрунтується на Керівних принципах і Посібнику ОЕСР та покликане узгодити належну обачність китайських підприємств із міжнародними стандартами.²⁴

27. Така утворювана нормативна узгодженість розширює можливості держав у розв'язанні проблем, пов'язаних із підприємницькою діяльністю, що здійснюється в охоплених конфліктами регіонах або має стосунок до таких регіонів. З усім тим, багато чого ще потрібно зробити, оскільки в Демократичній Республіці Конго й досі відбуваються найсерйозніші порушення, часто безпосередньо пов'язані з видобуванням корисних копалин. Попри «регулювання» торгівлі в цій галузі, вона й досі рясніє контрабандистами й посередниками, а регулювання зрештою здебільшого виявляється ілюзорним.²⁵

28. На жаль, огляд наявних національних планів дій щодо бізнесу та прав людини²⁶ та відповіді на опитування, ініційоване Робочою групою для цілей цієї доповіді, показують, що державам ще багато чого треба зробити як у сфері розроблення політики, нормативних актів та примусових заходів, які б ефективно усували ризик грубих порушень прав людини для підприємств, які провадять діяльність в умовах конфлікту, так і у сфері подолання внутрішніх бар'єрів під час розв'язання цього питання. Приватний охоронний сектор є одним із небагатьох секторів, на якому держави зосередили свою увагу.²⁷ Скасування міжнародних санкцій може надати можливість забезпечити поновлення підприємницької діяльності в країні з дотриманням прав людини й без посилення конфлікту. Одним із рідкісних таких прикладів є Вимоги США до надання звітності щодо відповідального інвестування в Бірмі,²⁸ які набули чинності після скасування санкцій та згідно з якими підприємства повинні звітувати про заходи, ужиті для забезпечення відповідального ведення бізнесу в М'янмі.

29. Небагато держав пов'язують надання торгових та інвестиційних стимулів, зокрема експортних кредитів, із вимогою проявлення бізнесом посиленої належної обачності в умовах конфлікту або надають бізнесу рекомендації через посольства щодо потенційних «індикаторів ризику» в умовах конфлікту. Держави й далі зміцнюють свій допоміжний та консультативний потенціал, проте не менш важливо, щоб вони займалися питаннями бізнесу, що розташований чи веде діяльність на їх території та/або під їх юрисдикцією та грубо порушує права людини або причетний до таких порушень. Робоча група зазначила, що було проведено мало розслідувань та судових процесів

²² ОЕСР, Посібник ОЕСР із належної обачності щодо відповідальних ланцюжків постачання корисних копалин з охоплених конфліктами регіонів і регіонів високого ризику, 3-є вид. (2016 р.).

²³ Регламент (ЄС) 2017/821 Європейського парламенту та Ради від 17 травня 2017 року, який встановлює зобов'язання з належної обачності щодо ланцюжка постачання для імпортерів олова, танталу та вольфраму, їх руд та золота, що походять з охоплених конфліктом регіонів та регіонів високого ризику.

²⁴ Китайська торгова палата імпортерів та експортерів металів, корисних копалин та хімікатів, Китайські керівні принципи належної обачності щодо відповідальних ланцюжків постачання корисних копалин, 2015 р.

²⁵ Клод Ігума Вакенг, Денніс Дейкзоль, Кун Влассенрот, «Регулювання Видобуток і торгівля колтаном і реформи в Демократичній Республіці Конго», *Журнал сучасних африканських досліджень*, т. 56, № 3, с. 497–522 (2018 р.).

²⁶ Див. globalnaps.org/issue/conflict-affected-areas/.

²⁷ Документ Монтре про відповідні міжнародно-правові зобов'язання і передові практичні методи для держав щодо функціонування приватних військових і охоронних компаній під час збройного конфлікту, режим доступу: www.globalpolicy.org/images/pdfs/0917montreuxdocument.pdf.

²⁸ <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/05/209869.htm>.

щодо підприємств чи окремих економічних суб'єктів, попри численні звинувачення в причетності й тих, й інших до міжнародних злочинів.²⁹ Такі випадки важко розслідувати. Проте нехтування такими звинуваченнями не можна виправдати. Такі розслідування зазвичай не дорожчі й не складніші за справи, пов'язані з тероризмом або організованою злочинністю. Існує безліч прикладів успішного транскордонного співробітництва задля переслідування економічних суб'єктів в інших галузях, тісно пов'язаних із правами людини, як-от торгівля людьми, екологічні злочини, транснаціональне хабарництво та корупція. Такі приклади демонструють, що за наявності політичної волі протидіяти транскордонним злочинам держави можуть робити це ефективно.

С. Активізація дій із боку Організації Об'єднаних Націй

30. Підтримання миру та безпеки в усьому світі є однією з найважливіших цілей Організації Об'єднаних Націй, проте роль та вплив бізнесу в умовах конфлікту не одержує належної уваги в межах архітектури миру та безпеки Організації Об'єднаних Націй.³⁰

31. Рада Безпеки згадує Посібник ОЕСР у своїх резолюціях щодо Демократичної Республіки Конго та Кот-д'Івуару та закликає всі держави підвищувати обізнаність про належну обачність щодо прав людини, а зацікавлені сторони в межах ланцюжків постачання — проявляти її.³¹ У межах Глобального договору ООН функціонує платформа «Бізнес в інтересах миру»; однак ця платформа маловідома в архітектурі миру та безпеки.

32. Приватний сектор майже не згадано в спільному дослідженні ООН та Світового банку «Шляхи до миру».³² Визнання того, що бізнес може бути як другом, так і ворогом миру та стабільності, ще має вкорінитися в ефективну політику структур ООН, які займаються питаннями миру та безпеки, або в ефективні дії на місцях із боку миротворців, розбудовників миру та посередників.

33. Бачимо очевидну невідповідність: від бізнесу очікують, що він враховуватиме питання миру та безпеки у своїх стратегіях та операціях, але суб'єкти, що складають міжнародну архітектуру миру та безпеки, зокрема держави, органи ООН та регіональні організації, схоже, не враховують питання бізнесу у своїх стратегіях та програмах.³³

34. Дослідження з питань бізнесу та миротворчості, миробудування або мирного посередництва, які могли б стати джерелом інформації для директивних органів, що працюють у межах міжнародної архітектури миру та безпеки, вкрай обмежені, особливо як порівняти з аналогічними дослідженнями щодо зв'язків між миром та безпекою, жінками та збройними чи терористичними угрупованнями. Крім обговорення «економічних аспектів збройних конфліктів» у Раді Безпеки у 2004 році, що не призвело до ухвалення резолюції,³⁴ не існує практично жодних досліджень чи політичних документів, що пов'язують бізнес із життєздатністю мирних угод; жодних резолюцій Ради Безпеки щодо бізнесу, миру та безпеки; і жодних форумів в Осло щодо посередництва, які були б присвячені цій темі.³⁵

35. Ключове твердження, що є підґрунтям більшої частини архітектури миру, полягає в тому, що бізнес корисний для миру та є позитивним чинником економічного розвитку,

²⁹ Див. A/HRC/35/33.

³⁰ Див. Джоліон Форд, «Регулювання бізнесу на користь миру: Організація Об'єднаних Націй, приватний сектор та постконфліктне відновлення» (Кембридж, Великобританія, Видавництво Кембридзького університету, 2015 р.).

³¹ Див. резолюції Ради безпеки 2389 (2017) та 2219 (2015).

³² Організація Об'єднаних Націй та Світовий банк, «Шляхи до миру: інклюзивні підходи до запобігання насильницьким конфліктам» (2018 р.).

³³ Див. Джозі Л. Кайє, «Бізнес миру та політика залучення: яку роль відіграють місцеві “законні” та “незаконні” підприємства в мирному посередництві?», докторська дисертація, Оксфордський університет, 2019 р. Режим доступу: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:3003288e-8dee-47e3-b860-8d7a21b5d077>.

³⁴ Див. S/2011/271.

³⁵ Див. Кайє, «Бізнес миру та політика залучення».

проте немає практично жодного аналізу негативного впливу на права людини, який може бути результатом діяльності бізнесу. Оскільки розуміння цієї динаміки невелике, ООН чи держави зазнають порівняно невеликого тиску щодо того, щоб змусити їх серйозно розглянути питання, пов'язані з бізнесом, та розробити відповідні стратегії для їх розв'язання.

36. Оскільки конфлікти стають чимраз інтенсивнішими, складнішими та масштабнішими, а Генеральний секретар у своєму заклику до дій у галузі прав людини вимагає від Організації Об'єднаних Націй проведення системного аналізу ризиків у галузі прав людини, зокрема в місіях ООН та поза ними,³⁶ міжнародна архітектура миру та безпеки повинна вийти за межі статичного твердження про те, що бізнес своєю присутністю сприяє миру, і натомість оцінити вплив — як позитивний, так і негативний — який бізнес має на конфлікти та мир, і вжити заходів щодо такого впливу.

37. Цілі сталого розвитку 16 щодо мирного та інклюзивного суспільства та 17 щодо глобального партнерства забезпечують корисну основу для такої взаємодії. Однак партнерські відносини з бізнесом сприймаються як суто комерційні, про що свідчить, наприклад, показник ефективних державно-приватних партнерств, що передбачає «суму в доларах США, виділену на державно-приватні партнерства».³⁷

38. Крім закликів до інвестицій та економічного розвитку, а також у зв'язку з початком Десятиліття дій, Секретаріату ООН необхідно зміцнити інституційні структури, покращити нарощування потенціалу, підвищити обізнаність та покращити можливості міжвідомчої співпраці у сфері миру та безпеки для забезпечення та заохочення дотримання підприємствами прав людини в умовах конфлікту.

39. Найважливішою частиною будь-якої програми запобігання конфліктам та миробудування має бути розроблення стратегії у сфері «бізнесу, миру та безпеки», що ґрунтується на Керівних принципах.

40. Відповідальність лежить на системі ООН, але ключова роль належить державам. Вони мають уповноважувати, заохочувати та підтримувати Організацію у впровадженні політики та практики, що сприяють корпоративному дотриманню прав людини в умовах конфлікту, а також сприяти тому, щоб система ООН визнала роль підприємств та, за необхідності, конструктивно взаємодіяла з ними в мирних умовах та умовах конфлікту. У керівному принципі 10 державам запропоновано заохочувати багатосторонні інституції, які займаються питаннями, пов'язаними з бізнесом, до сприяння дотриманню прав людини бізнесом і те саме вчиняти щодо інституцій, які займаються питаннями миру та безпеки. Це зробить суттєвий внесок в узгодженість міжнародної політики, а також виконуватиме важливу функцію для держав, оскільки нарощування потенціалу та підвищення обізнаності через Організацію Об'єднаних Націй відіграють важливу роль у наданні всім державам допомоги щодо виконання їх зобов'язань із захисту прав людини.³⁸

D. Підвищена корпоративна належна обачність

41. Складність будь-якого процесу належної обачності щодо прав людини залежить від умов діяльності, обсягу та характеру відповідної підприємницької діяльності, відносин, пов'язаних із цією діяльністю, та серйозності потенційного несприятливого впливу на права людини. У ситуаціях конфлікту складність зростатиме у зв'язку з умовами діяльності, якщо державні структури слабкі або взагалі відсутні; діловими відносинами, оскільки деякі суб'єкти можуть бути активними учасниками конфлікту, колишніми комбатантами чи правопорушниками; та серйозністю потенційних порушень прав людини.

³⁶ Див. www.un.org/sg/sites/www.un.org.sg/files/atoms/files/The_Highest_Aspiration_A_Call_To_Action_For_Human_Right_English.pdf.

³⁷ Ціль сталого розвитку, завдання 17.17 і показник 17.17.1.

³⁸ Див. керівний принцип 10 та коментар до нього.

42. Діяльність, що пов'язує бізнес із конфліктом, часто не сприймають як істотну проблему для прав людини, а тому під час стандартного оцінювання впливу на права людини цю діяльність можуть ігнорувати або не надавати їй пріоритетного значення.³⁹ У гіршому випадку, дії, що зовні виглядають як сумісні з правами людини, можуть насправді підживлювати динаміку конфлікту. Наприклад, в умовах конфлікту підприємство, імовірно, залучатиме державні або приватні охоронні компанії. Навіть якщо представники таких охоронних структур поведуться зразково, їх присутність впливає на місцевий контекст і може призвести до ескалації насильства. Практика найму на роботу, що повністю відповідає правам людини, може підігрівати сприйняття переваги певної групи над іншою та призвести до ескалації невдоволення та насильства. Просте придбання землі може розпалити конфлікт, якщо йому передувало позбавлення власності або примусове виселення громад.

43. Це підкреслює одну з найбільших помилок бізнесу під час роботи в умовах конфлікту. Підприємства не є нейтральними суб'єктами; їх присутність не залишається без наслідків. Навіть якщо бізнес не стає на жоден бік у конфлікті, вплив його діяльності обов'язково позначиться на динаміці конфлікту.⁴⁰

44. Тому в умовах конфлікту належна обачність щодо прав людини, яка вимагає від бізнесу оцінювати, уникати або пом'якшувати несприятливий вплив на права людини, безумовно, залишається актуальною та необхідною, проте її має доповнювати підхід, що враховує особливості конфлікту. Це передбачає формування глибокого розуміння двосторонньої взаємодії між діяльністю та контекстом, а також ужиття заходів, спрямованих на мінімізацію негативного впливу.⁴¹

45. Останніми роками з'явилася низка ресурсів, які можуть допомогти бізнесу оцінювати свою діяльність крізь призму, що враховує особливості конфлікту, і проявляти цю підвищену належну обачність, наприклад, інструменти діагностики конфліктів від Програми розвитку ООН (ПРООН), які бізнес може використовувати разом із більш типовими інструментами забезпечення належної обачності щодо прав людини.⁴²

46. Бізнес має зосередитися на трьох основних кроках: по-перше, виявити першопричини напруженості та потенційні тригери, які охоплюють контекстуальні чинники, як-от характеристики країни чи регіону, які можуть вплинути на конфлікт, а також реальні та передбачувані претензії, які можуть стати причиною конфлікту. Такий аналіз конфлікту допоможе виявити порушення прав людини або вплив, що може виникнути внаслідок конфлікту, а не лише внаслідок підприємницької діяльності. Є різниця між ризиками на робочому місці, що ґрунтуються на звичайних міркуваннях безпеки, та ризиками, пов'язаними з належністю співробітників до різних груп, які були сторонами конфлікту.

47. По-друге, визначити основних учасників конфлікту та їхні мотиви, потенціал та можливості для застосування насильства, зокрема постраждалих зацікавлених сторін, учасників конфлікту та «мобілізаторів» — людей або інституції, які використовують невдоволення та ресурси для мобілізації інших людей задля вчинення насильства або мирного вирішення конфлікту. Бізнес має зосередити особливу увагу на правозахисниках — «окремим особам або групах осіб, які

³⁹ Див. www.ohchr.org/Documents/publications/hr.puB.12.2_en.pdf.

⁴⁰ Див., наприклад, Мері Б. Андерсон і Люк Зандвліт, «Належні заходи: як зробити відносини між бізнесом та суспільством ефективними» (Шеффілд: Грінліф Паблішинг, 2009 р.).

⁴¹ Див. Центр конфлікту-сенситивної спільноти: <https://conflictsensitivity.org/conflict-sensitivity/what-is-conflict-sensitivity/>.

⁴² Див. організація «International Alert» «Належна обачність у галузі прав людини в конфліктних умовах: посібник для видобувних галузей» (Лондон, 2018 р.); Женевський центр управління сектором безпеки (DCAF) та МКЧХ, «Інструментарій для розв'язання проблем безпеки та прав людини у складних умовах» (2017 р.), режим доступу: www.securityhumanrightshub.org/content/call-project-partners-toolkit-and-knowledge-hub-addressing-security-and-human-rights; Науково-дослідний інститут проблем миру в Базелі, «Посилення належної обачності в галузі прав людини в охоплених конфліктами регіонах та регіонах підвищеного ризику», 2016 р.; Група розвитку ООН, «Проведення аналізу конфліктів та розвитку» (2016 р.); Проект Shift, «Належна обачність у галузі прав людини в умовах підвищеного ризику» (Нью-Йорк, 2015 р.); Програма корпоративної взаємодії, Спільні навчальні проєкти, Канадська асоціація розвідників та розробників і некомерційна організація «World Vision Canada», «Запобігання конфліктам у геологорозвідці» (2012 р.).

прагнуть захищати та просувати права людини в мирний спосіб у межах особистої або професійної діяльності».⁴³ В умовах конфлікту правозахисники можуть висувати такі самі вимоги, що і сторона конфлікту, але обстоювати правозахисників у мирний спосіб. Тому бізнесу варто розрізняти їх і не наражати правозахисників на невинуватий ризик, наприклад, ініціюючи безпідставні судові розгляди або повідомляючи про них владі.

48. По-третє, виявляти та передбачати, як їх власна діяльність, продукція чи послуги впливають на наявну соціальну напруженість та відносини між різними групами та/або створюють нову напруженість чи конфлікти.

49. До того ж бізнес не має недооцінювати вплив роботи в охоплених конфліктами регіонах на свій персонал. Підприємства мають переконатися, що люди, призначені для проведення складних операцій, мають правильне уявлення про динаміку конфліктів у регіоні, а також мають потенціал і підтримку, необхідну для подолання стресу в таких умовах.

1. Визначення пріоритетності

50. Врахування особливостей конфлікту матиме велике значення, якщо бізнесу необхідно визначити пріоритети щодо того, які впливи варто усувати насамперед. Згідно з Керівними принципами черговість усунення впливів залежить від ступеня їх серйозності.⁴⁴ Щоб визначити пріоритети в конфліктних ситуаціях бізнесу треба думати про ймовірність та наслідки конфлікту як про найважливіший елемент: наскільки ймовірно, що проблема призведе до виникнення чи загострення конфлікту? Наскільки серйозними є наслідки для прав людини від виявлених конфліктних ризиків?

51. У деяких випадках вплив може бути класифіковано як менш серйозний за критеріями «масштаб–обсяг–непоправність», але він однаково може призвести до конфлікту. Наприклад, релігійні переконання працівника можуть бути не найсерйознішою проблемою з погляду прав людини в мирних умовах, але якщо конфлікт спалахнув на ґрунті релігійних розбіжностей, це цілком може стати серйозною проблемою, яка потребує вирішення. Підприємствам необхідно враховувати серйозні ризики як з погляду прав людини, так і з погляду конфліктів. Оскільки наслідки конфлікту зазвичай зачіпають більшу кількість людей, підприємствам варто зосереджувати увагу насамперед на серйозних конфліктних проблемах, які не було визнано серйозними з погляду прав людини, а потім уже на серйозних проблемах у галузі прав людини, визнаних як такі, що навряд чи спричинять чи загострять конфлікт.

2. Взаємодія із зацікавленими сторонами

52. Належна обачність щодо прав людини має бути безперервною, з огляду на той факт, що ризики можуть змінюватися з часом разом із розвитком підприємницької діяльності та контексту.⁴⁵ Це особливо актуально в умовах конфлікту. Підприємства мають забезпечити наявність адекватних процесів, що дозволяють реагувати на зміну обставин та відповідні наслідки своїх дій, зосереджуючи увагу на необхідності надійної взаємодії із зацікавленими сторонами та наявності механізмів подання та розгляду скарг. Іноді це здається нелогічним для бізнесу, який за нестабільних обставин може піддатися спокусі обмежити взаємодію із «зовнішнім світом», щоб убезпечитися від конфлікту або запобігти думкам, ніби він наділяє легітимністю певну групу. Однак такий вузький підхід створює безліч проблем і може наразити бізнес на ще більші ризики.⁴⁶

53. В умовах конфлікту взаємодія із зацікавленими сторонами має бути широкою, щоб пом'якшити брак інформації, поляризацію та високий рівень недовіри, які зазвичай існують між групами та громадами, а також отримати уявлення не лише про факти,

⁴³ Див. A/72/170, п. 12.

⁴⁴ Див. керівний принцип 14 та коментар до нього.

⁴⁵ Див. керівний принцип 17 та коментар до нього.

⁴⁶ Див. Бен Міллер та інші, «Місце за столом: можливості та обмеження миробудування в приватному секторі» (Спільні навчальні проекти CDA, Африканський центр із врегулювання суперечок та Інститут дослідження проблем миру в Осло, 2018 р.).

а і про сприйняття ситуації різними зацікавленими сторонами. Проблема та необхідність ефективної взаємодії із зацікавленими сторонами добре сформульована так: «Менеджерів часто вчать доходити до суті питання. Інженер-еколог повинен встановити, звідки беруться небезпечні рівні миш'яку в питній воді. Однак у складних обставинах може бути дуже корисно просто дослухатися до людей. Від них ми можемо дізнатися, як люди бачать себе та інших; що їх поділяє, а що об'єднує; як різні частини системи можуть поєднуватися одна з одною; і навіть як деякі люди можуть маніпулювати версіями подій для досягнення певних цілей».⁴⁷

54. Надійна взаємодія із зацікавленими сторонами приносить бізнесу пряму користь, збільшуючи його соціальний капітал у місцевих громадах. Це особливо важливо там, де між такими громадами та збройними угрупованнями є тісні зв'язки. Наприклад, під час громадянської війни в Колумбії інженерно-будівельна компанія та енергетична компанія зуміли завершити окремі великі проекти на території, контрольованій повстанськими угрупованнями. Обидві компанії перед початком технічних робіт упродовж двох років брали участь у проектах розвитку громад, які мотивували громади допомагати компаніям розв'язувати проблеми, зокрема ті, що виникали через діяльність місцевих збройних угруповань.⁴⁸

Е. Додаткові міркування для бізнесу

1. Збройні недержавні суб'єкти

55. Роль охоронних структур щодо обов'язку дотримуватися прав людини була добре вивчена, зокрема в межах ініціативи Добровільних принципів. Проте на тих, кого можна вважати «іншою стороною» питання безпеки — збройних недержавних суб'єктах — такої уваги зосереджено не було. МКЧХ справедливо зазначає, що їх поширення є головною особливістю мінливого геополітичного ландшафту останнього десятиліття, а «в деяких найскладніших нещодавніх конфліктах аналітики спостерігали сотні, якщо не тисячі, груп, що беруть участь у збройному насильстві. Їх розмір, структура та можливості широко варіюються. Тоді як великі групи з централізованими та чітко визначеними структурами управління силами й далі виникають або провадять діяльність, інші групи є децентралізованими за своєю структурою та діють у межах мінливих союзів».⁴⁹

56. Ці групи створюють унікальні проблеми для бізнесу. Крім насильства, підприємства стикаються з потенційною кримінальною відповідальністю, якщо буде встановлено, що вони надавали допомогу збройному угрупованню, визнаному терористичною організацією. Як приклад можна навести нещодавній випадок, коли підприємство було звинувачено у воєнних злочинах за те, що воно нібито заплатило ІДІЛ, щоб отримати доступ до свого заводу в Сирійській Арабській Республіці.⁵⁰ Водночас часто неможливо продовжувати свою діяльність у регіоні, не взаємодіючи певною мірою

⁴⁷ Див. Браян Генсон, ред., «Управління у складних умовах: питання для лідерів» (Стокгольм, Міжнародна рада шведської промисловості, 2013 р.).

⁴⁸ Див. Сімон Патіньо Монтоя та Бен Міллер «ISAGEN» та будівництво гідроелектроцентру на річці Амойя - Ла Есперанса» (Кембридж, США, Спільні навчальні проекти та фонд «Fundación Ideas para la Paz», 2016 р.); Сімон Патіньо Монтоя, Бен Міллер і Дост Бардуй, «Oleoducto Central S.A. y el Plan de Mantenimiento Civil» (Кембридж, США, Спільні навчальні проекти та фонд «Fundación Ideas para la Paz», 2017 р.); Сімон Патіньо Монтоя та Бен Міллер «Tiriel y el Proyecto de Desarrollo Integral Ciudadela Educativa» (Кембридж, США, Спільні навчальні проекти та фонд «Fundación Ideas para la Paz», 2016 р.).

⁴⁹ Див. МКЧХ, *Міжнародне гуманітарне право та виклики сучасних збройних конфліктів: прихильність до захисту в збройних конфліктах у сідмдесяту річницю Женевських конвенцій* (2019 р.), глава 4. Див. також [A/HRC/38/44](#).

⁵⁰ Французький апеляційний суд відхилив попереднє звинувачення в «співучасті в злочинах проти людяності». Справу оскаржують у Верховному суді. Компанія й досі стикається зі звинуваченнями у «фінансуванні тероризму», створенні загрози життю людей та порушенні санкцій.

зі збройними угрупованнями або підприємством, яке належить збройному угрупованню як його власне джерело прибутку.

57. Збройні угруповання, безумовно, підпадають під дію міжнародного гуманітарного права та повинні його дотримуватися. Проте в контексті підприємницької діяльності питання їх існування та взаємодії з ними здебільшого не сприймають як таке, що потребує врегулювання.⁵¹ Це не дивно, з огляду на те, наскільки юридично та політично складною — і чутливою — є ця тема. Однак необхідно внести більше ясності, щоб допомогти бізнесу впоратися з цією специфічною проблемою. Робоча група провела консультації з підприємствами та гуманітарними організаціями, щоб визначити потенційні приклади доброї практики, які можна було б перенести у сферу бізнесу та прав людини. Цікаво, що основний висновок полягає в тому, що це питання рідко відкрито обговорювали або визнавали як у гуманітарній спільноті,⁵² так і в спільноті, що займається питаннями розвитку.⁵³ Щоб скерувати бізнес та інших суб'єктів, що працюють в умовах конфлікту, необхідно провести додаткові дослідження, проте деякі корисні висновки було зроблено на основі послідовного особистого досвіду та окремих свідчень.

58. По-перше, необхідно розуміти збройні угруповання. Відсутність взаємодії між бізнесом та збройними угрупованнями призводить до поганого розуміння їх мотивів та цілей. Наприклад, збройні угруповання можуть шанобливо ставитися до місцевих громад або бути готовими дозволити бізнесу вести свою діяльність, сподіваючись, що це забезпечить їм більшу міжнародну легітимність. Інші угруповання можуть розглядати бізнес як джерело доходу чи матеріально-технічної підтримки, або, навпаки, можуть напасти на підприємство, бо воно представляє іноземні інтереси. Чітке розуміння їх структури, контролю над територією та населенням, цілей, політичної програми та підтримки з боку місцевого населення необхідне для визначення ймовірності, з якою збройне угруповання взаємодітиме з бізнесом.

59. По-друге, бізнес повинен мати чітку стратегію взаємодії. Досвід свідчить про те, що до взаємодії з озброєними угрупованнями здебільшого застосовують ситуативний підхід на оперативному рівні. Це призводить до застосування непослідовних підходів та перекладання відповідальності на польовий персонал або навіть на місцеві громади, якщо їх використовують як довірених осіб. Підприємствам необхідно знати про формальну класифікацію збройних угруповань, особливо якщо їх визнано терористичними організаціями. Однак коли реальність диктує необхідність взаємодії з ними, підприємства мають враховувати інструменти (як-от Добровільні принципи), розроблені відповідними ініціативами, що займаються питаннями безпеки та прав людини, щоб уникнути порушень. Розроблення стратегії має надати можливість поспілкуватися з урядом країни розташування, а іноді і країни походження щодо взаємодії зі збройним угрупованням, оскільки будь-які контакти з такими угрупованнями можуть бути криміналізованими. Досвід показує, що бізнес зацікавлений у тому, щоб інформувати уряди країни походження та країни розташування про свою взаємодію, навіть якщо такі контакти офіційно заборонено. Бізнес, як і гуманітарні групи, може бути змушений вступати в діалог зі збройними угрупованнями й має бути готовий пояснити свої власні зобов'язання щодо дотримання прав людини та поваги до добробуту людей, на яких впливає його діяльність.

60. По-третє, підприємства мають прагнути до безсторонності. Як було зазначено в пункті 43, підприємства не можуть бути нейтральними суб'єктами в умовах конфлікту. Це не означає, що підприємства не повинні намагатися бути безсторонніми, зокрема демонструючи незалежність від заходів, що вживає уряд або збройні угруповання,

⁵¹ Див. Бен Міллер, Дост Бардуй і Сара Чехвала, «Бізнес та збройні недержавні суб'єкти: дилеми, виклики і шлях вперед» (Кембридж, США, Спільні навчальні проекти CDA, 2014 р.); компанія «International Conflict and Security Consulting Ltd.» (INCAS), «Стабілізація районів, охоплених криміналізованим насильницьким конфліктом: посібник з аналізу та стратегії стабілізації», (INCAS, 2014 р.).

⁵² Див., наприклад, Ешлі Джексон, «Гуманітарні переговори зі збройними недержавними суб'єктами: основні уроки Афганістану, Судану та Сомалі» (Група гуманітарної політики, аналітична записка № 55, Інститут закордонного розвитку, 2014 р.).

⁵³ Див. Колін Уолч, «Чому суб'єкти, що займаються питаннями розвитку, мають взаємодіяти з недержавними збройними угрупованнями?» (Міжнародний інститут миру, видання «Global Observatory», 2019 р.).

та уникаючи будь-якої діяльності чи публічних заяв, які можна витлумачити як підтримку однієї зі сторін конфлікту або як виправдання їх злочинів.

61. Зрештою бізнес має прагнути до співпраці з іншими підприємствами, неурядовими організаціями та Організацією Об'єднаних Націй. Підприємства здебільшого вважають, що координація або обмін інформацією неможливі й небажані через міркування юридичної відповідальності, але співпраця була б економічно ефективнішою, оскільки для аналізу діяльності збройних угруповань та динаміки конфлікту необхідні величезні ресурси, а це завдання є постійним.

2. Гендерний аспект

62. Є безліч доказів диференційованого впливу насильства на жінок і дівчат, а також того, що конфлікти посилюють дискримінацію за ознакою статі.⁵⁴ Тому важливо, щоб бізнес усвідомлював особливий досвід жінок і дівчат у конфліктних та постконфліктних ситуаціях, а приватний сектор має розглядати гендерний аспект та конфлікти як частину будь-якої процедури підвищеної належної обачності щодо прав людини через ризики сексуального насильства, дискримінації та повсюдної нерівності щодо жінок та дівчат.⁵⁵ Робоча група розробила спеціальний посібник із гендерних аспектів Керівних принципів.⁵⁶

63. Зокрема, жінки та дівчата зазнають непропорційного впливу, оскільки конфлікти посилюють відсутність у них доступу до землі та інших природних ресурсів, що мають вирішальне значення як джерело їхнього заробітку. Охоронний сектор є ключовим сектором, у якому необхідно застосовувати гендерний підхід для запобігання порушенням та дискримінації за ознакою статі з боку охоронних структур. У кількох розділах Міжнародного кодексу поведінки Асоціації приватних охоронних компаній містяться прямі посилання на гендерну дискримінацію й сексуальне та гендерне насильство.

3. Відповідальне припинення діяльності

64. Може настати момент, коли підприємство стикається з рішенням призупинити або припинити свою діяльність в умовах конфлікту або у зв'язку з ним. У Керівних принципах припинення діяльності згадано як один із варіантів розв'язання проблеми несприятливого впливу на права людини через ділові відносини, але цю ситуацію не розглянуто прямо.⁵⁷ З усім тим, «дорожня карта», якої мають дотримуватися підприємства, зрозуміла, оскільки Керівні принципи побудовано на ідеї, що «підприємства повинні завжди усвідомлювати будь-які ризики, на які конкретний напрям дій може наражати відповідних зацікавлених сторін, та враховувати ці ризики у своїх рішеннях».⁵⁸

65. Припинення діяльності повинно полягати не просто у виході компанії з регіону та евакуації її іноземних співробітників. Конкретні кроки, які потрібно зробити підприємствам, надзвичайно залежатимуть від контексту. Однак необхідність виходу з регіону зазвичай не виникає відразу, а є результатом погіршення ситуації впродовж певного проміжку часу. Тому першим кроком має стати розроблення та завчасне планування чіткої стратегії виходу. Це дозволить підприємству визначити та оцінити наслідки припинення роботи із відповідними людьми, зокрема діловими партнерами та громадами, та розробити стратегії пом'якшення наслідків. Така стратегія може передбачати надання завчасного повідомлення громадам, постачальникам, працівникам та іншим партнерам про очікуване припинення діяльності; забезпечення того, щоб працівники й далі отримували дохід на час кризи в разі тимчасового призупинення роботи чи навчання, а також нарощування потенціалу для пом'якшення наслідків втрати роботи; забезпечення безпеки

⁵⁴ Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН-Жінки), «Жінки2000: сексуальне насильство та збройні конфлікти: реакція Організації Об'єднаних Націй», 1998 р.

⁵⁵ Див. www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/GenderLens.aspx%20and%20www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/Academy%20Briefing%202012-interactif-V3.pdf.

⁵⁶ A/HRC/41/43.

⁵⁷ Див. коментарі до керівних принципів 19 і 23.

⁵⁸ *Корпоративна відповідальність за дотримання прав людини: пояснювальне керівництво* (публікація ООН, у продажу за № HR/PUB/12/02), с. 79.

решти співробітників, яких не можна евакуювати. Якщо підприємство пропонує допоміжні послуги або благодійні програми, воно має пом'якшити наслідки припинення своєї діяльності, передавши ці функції відповідній структурі, наприклад, організації громадянського суспільства.

4. «Полонені» підприємства

66. У контексті порушень прав людини та розбудови миру велику увагу традиційно зосереджено на діяльності великих, мобільних багатонаціональних компаній. Проблема підприємств, що перебувають «у полоні» конфліктних ситуацій, залишається недостатньо вивченою.

67. Є дві основні причини, через які бізнес може бути залежним від зони конфлікту, маючи мало шансів на зміну місця розташування.

68. Перша причина є найпоширенішою: підприємство належить державі або має головний офіс, розташований у зоні конфлікту. Розмір таких підприємств варіюється від мікропідприємств, де працює менш як п'ять осіб, до великих підприємств із сотнями працівників. Не лише співробітники, а й власники, менеджери та їхні сім'ї живуть у зоні конфлікту. Це робить від'їзд не лише корпоративною, а і особистою справою, оскільки це часто означає, що вони та їхні сім'ї стануть біженцями в іншій країні та залишать своїх працівників безробітними. Наприклад, підприємства, які намагалися продовжувати роботу під час конфлікту в Сирійській Арабській Республіці, зазнавали економічного та фізичного тиску з боку конфліктних сторін та економічного тиску (здебільшого у вигляді санкцій) з боку міжнародної спільноти.⁵⁹

69. Друга причина, через яку підприємства можуть опинитися «в полоні», полягає в наявності ресурсу, який неможливо знайти (або важко знайти) в іншому місці. Наприклад, попри десятиліття війни, діяльність підприємств залежить від колтану з Демократичної Республіки Конго як від ключового компоненту електронного обладнання.⁶⁰ Країна має 70 відсотків відомих світових запасів колтану, що робить практично неможливим повний вихід підприємств із цього регіону.

70. Дотримання прав людини «полоненими» підприємствами є унікальною проблемою. Через обмежену можливість залишити охоплений конфліктом регіон такі підприємства зазнають значно більшого тиску з боку учасників конфлікту, зокрема як самі суб'єкти насильства, особливо якщо вони стали свідками порушень прав людини. Тому під час постконфліктного переходу важливо розглядати місцеві підприємства як особливу категорію. Вони можуть зазнавати примусу з боку державних та недержавних суб'єктів через їх потребу залишатися в регіоні. Вкрай важливо надати подальше роз'яснення, коли може застосовуватися захист посиленням на крайню потребу. Також необхідне подальше вивчення конкретних прикладів таких підприємств із погляду того, як виявити та пом'якшити вплив на права людини.

71. «Полонені» підприємства можуть мати вирішальне значення через важливу роль примирення, яку вони можуть відігравати в постконфліктний період.⁶¹ Розбудова миру за допомогою таких підприємств може не торкатися деяких проблем, пов'язаних із багатонаціональними підприємствами. Це пов'язано з тим, що розбудова миру відбувається в місцях проживання та громадах тих, хто живе в охоплених конфліктом регіонах. Це унікальна перевага, оскільки вона гарантує, що хоча мікропідприємства та малі підприємства перебувають «у полоні», вони можуть продовжувати свою діяльність.

⁵⁹ Джон Еліас Катсос, «Бізнес і тероризм: справа ІДІЛ», у книзі *«Бізнес, розбудова миру та сталий розвиток»*, Джон Еліас Катсос, Джейсон Мікліан та Ріна М. Аллурі, ред. (Лондон, «Рутледж», 2019 р.).

⁶⁰ Міхо Така, «Видобування колтану та конфлікт у східній частині Демократичної Республіки Конго (ДРК)», у книзі *«Нові перспективи гуманітарної безпеки»*, Малкольм Макінтош та Алан Хантер, ред. (Лондон, «Рутледж», 2017 р.), с. 159–173.

⁶¹ Джей Джозеф, Джон Е. Катсос та Маріам Дахер, «Місцевий бізнес, місцевий мир? Міжгрупова та економічна динаміка» у *Журналі підприємницької етики* («Шпрінгер», 2020 р.), с. 1–20.

IV. Постконфліктний період

72. Етапи відновлення та розбудови миру, які проходить країна після конфлікту, безсумнівно, є його частиною, тому бізнес та держави мають застосовувати ті самі принципи, зокрема підвищену належну обачність, що й під час активної фази конфлікту.

73. Існує низка специфічних проблем, як-от тиск із метою залучення інвестицій та відновлення економічної діяльності за будь-яку ціну. У поєднанні з дуже нестабільними державними інститутами це зі свого боку створює високий ризик захоплення держави економічними інтересами, які практично не враховують проблеми прав людини або специфіку конфлікту. Оскільки темпи іноземних інвестицій часто випереджають можливості нормативно-правової бази держави розташування та її здатність забезпечити ефективну добірку засобів захисту прав людини й верховенства закону, деякі експерти під час консультацій Робочої групи висловили думку, що було б корисно призупинити інвестиції, щоб держава розташування могла належно переконатися, що інвестиції відповідатимуть правам людини та не призведуть до загострення конфлікту.

74. Міжнародні фінансові установи особливо активні в постконфліктних умовах. Під час консультацій Робочої групи було порушено питання щодо фокусування таких установ на залученні інвесторів без створення належних гарантій прав людини й подекуди їх сприяння інвестиціям, які пов'язані з порушеннями та підживлюють відновлення старих конфліктів.⁶² Схоже, що ці проблеми набувають дедалі більшого визнання,⁶³ про що свідчить загальна тенденція узгоджувати належну обачність щодо прав людини, як це визначено в Керівних принципах, стратегіях оперативної діяльності (наприклад, політиці Міжнародної фінансової корпорації)⁶⁴ або в ширших програмних заявах, зокрема Світового банку чи Африканського банку розвитку.⁶⁵

75. У своїй *Стратегії щодо боротьби з нестабільністю, конфліктами та насильством на 2020–2025 роки* Група Світового банку визнає, що для інвестиційної діяльності вкрай важливо брати до уваги аналіз конфліктів, але не розглядає питання того, чому і як бізнес може забезпечити дотримання прав людини.⁶⁶

76. Міжнародним фінансовим установам щонайменше варто й надалі дотримуватися Керівних принципів. Вони мають дотримуватися власних процедур підвищеної належної обачності щодо прав людини, вимагати цього від підприємств, які отримують їх фінансування та консультаційні послуги, а також надавати пріоритет інвестиціям за участю підприємств, які дотримуються принципів відповідального ведення бізнесу.

77. Оскільки діяльність із відновлення здебільшого ґрунтуватиметься на національних планах відновлення чи на договірних угодах між державою розташування та міжнародною спільнотою, іншими державами або бізнесом, підвищену належну обачність щодо прав людини треба впроваджувати на всіх рівнях під час укладання та виконання угод і контрактів, і навіть у процесі формування національної політики. Принципи відповідальних контрактів,⁶⁷ видані одночасно з Керівними принципами, містять ключові елементи, які варто враховувати під час інтегрування заходів із забезпечення належної обачності щодо прав людини в ширший спектр політики та законів, що впливають

⁶² Див. www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/ConflictPostConflict.aspx.

⁶³ Див. УВКПЛ, Порівняльний аналіз гарантій та механізмів належної обачності інститутів фінансування розвитку проти Керівних принципів ООН щодо бізнесу та прав людини (проект, 2019 р.).

⁶⁴ Міжнародна фінансова корпорація, «Політика екологічної та соціальної сталості» (2012 р.).

⁶⁵ Світовий банк, *Екологічна та соціальна структура Світового банку* (Вашингтон, 2017 р.), «Бачення сталого розвитку»; *Африканський банк розвитку, «Комплексна система гарантій Групи Африканського банку розвитку: програмна заява та комплексні гарантії»*, серія «Гарантії та сталість», т. 1, № 1 (Туніс, грудень 2013 р.).

⁶⁶ Група Світового банку, *Стратегія щодо нестабільності, конфліктів та насильства на 2020–2025 рр.* (Вашингтон, Група Світового банку, 2020 р.).

⁶⁷ [A/HRC/17/31/Add.3](http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/ConflictPostConflict.aspx).

на процеси відновлення. Ці принципи зосереджено на заходах, які мають ужити підприємства та держави для належного розгляду впливу будь-яких великих інвестицій на права людини.

78. Цікавим прикладом такого перспективного планування можуть бути зобов'язання ООН щодо надання допомоги Сирійській Арабській Республіці,⁶⁸ у яких ідеться про те, що «під час надання допомоги повинні застосовуватися суворі стандарти належної обачності, що ґрунтуються на принципах політики належної обачності щодо прав людини», і що «ООН застосовуватиме» Керівні принципи «в усіх сферах своєї роботи в Сирії». Хоча ситуація на місцях не дозволила апробувати це зобов'язання, воно має стати стандартною процедурою для будь-якої роботи з відновлення.

79. Хоча держави походження відіграють найважливішу роль, місцеві органи, що займаються заохоченням інвестицій, також повинні відігравати істотну роль у забезпеченні дотримання прав людини з боку бізнесу. Під час консультацій Робочої групи було наголошено на вагомій ролі економічних установ, як-от місцевих інвестиційних рад, у створенні стимулів, які б заохочували підприємства діяти відповідально. В одній із ситуацій підприємства вважали, що ризики ведення бізнесу в регіоні зависокі через конфлікт. Регіональна інвестиційна рада зазначила, що управління ризиками в галузі прав людини допоможе запобігти поновленню конфлікту, і розробила основи сталого розвитку бізнесу, які відображають міжнародні стандарти, але ґрунтуються на взаємодії з громадою задля врахування місцевих культур та цінностей.

80. Після завершення конфлікту підприємствам часто доводиться співпрацювати з компаніями та особами, які були сторонами конфлікту, або з людьми, які порушували права людини. Тому особливо важливим є аналіз ділових відносин. Заява відомих юристів про правові зобов'язання під час підтримування відновлення Сирії надає вказівки бізнесу щодо того, що є відповідальною взаємодією.⁶⁹ Підприємницька діяльність не повинна ще більше інституціоналізувати наслідки воєнних злочинів, наприклад, шляхом закріплення статусу переселень, коли відбувалися примусові переміщення з релігійних мотивів. Для бізнесу питання не лише в тому, з ким він має справу, а й у тому, куди він прямує, а це потребує розуміння конкретного місцевого контексту. Для бізнесу важливо проводити консультації з місцевими громадами та розробляти відповідні інструменти для перевірки ділових партнерів у межах належної обачності щодо прав людини, а також визнати, що в багатьох випадках інвестування навряд чи відповідатиме міжнародним стандартам.

V. Доступ до засобів правового захисту та правосуддя перехідного періоду

81. Окрім цивільних засобів правового захисту, важливим аспектом доступу до засобів правового захисту вважається кримінальне переслідування економічних суб'єктів, які брали участь у грубих порушеннях прав людини або сприяли та підбурювали до них. За допомогою кримінального переслідування жертви можуть вимагати справедливості та відшкодування збитків, притягуючи винних до відповідальності. Як Робоча група вже наголошувала раніше, для держав вкрай важливо добиватися притягнення до відповідальності підприємств та окремих економічних суб'єктів за грубі порушення, скоєні під час збройного конфлікту. Цей аспект також підкреслено в першій доповіді Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ) про відповідальність та засоби правового захисту.⁷⁰ Влада Аргентини, наприклад, притягнула до відповідальності керівників та менеджерів підприємств, які були причетні до вбивств та насильницьких зникнень під час «брудної війни» в Аргентині.

82. Однією з ключових особливостей постконфліктних ситуацій є наявність правосуддя перехідного періоду. Правосуддя перехідного періоду стосується того, «як суспільство реагує на серйозні та

⁶⁸ Див. www.kommersant.ru/docs/2018/UN-Assistance-in-Syria-2017.pdf.

⁶⁹ www.businesshumanrights.org/sites/default/files/documents/Eminent%20Jurists%20Statement_Syria%20reconstruction.pdf.

⁷⁰ S/2011/271.

масові порушення прав людини та гуманітарного права». Воно охоплює «весь спектр процесів і механізмів, пов'язаних зі спробами суспільства примиритися зі спадщиною великомасштабних минулих порушень, щоб гарантувати відповідальність, відновити справедливість і досягти примирення. Правосуддя перехідного періоду зазвичай спрямоване на відшкодування збитків жертвам, притягнення до відповідальності винних у минулих порушеннях, а також на виявлення та усунення першопричин та структурних чинників насильства та репресій, як-от гендерної нерівності та соціальної ізоляції. Хоча правосуддя перехідного періоду передбачає кримінальну відповідальність, воно спирається на ширше розуміння правосуддя, яке враховує цілу низку потреб жертв і суспільних пріоритетів».⁷¹

83. Так само як питання бізнесу та прав людини, як видається, ігнорується в межах системи миру та безпеки, правосуддя перехідного періоду є галуззю та типом практики, окремим від сфер бізнесу та прав людини. Донедавна було мало спроб вивчити, як ці системи перетинаються й чи повинні системи правосуддя перехідного періоду враховувати роль бізнесу під час та після збройного конфлікту.⁷²

84. Проблема складна, оскільки процеси правосуддя перехідного періоду дуже контекстуальні. Не існує єдиної добірки «найкращих практик», які бізнес міг би застосовувати у всіх конфліктних/постконфліктних ситуаціях. Реагування сфери бізнесу та прав людини на ці сценарії мають бути досить гнучкими, щоб враховувати контекст.

85. Суб'єкти, які розробляють механізми правосуддя перехідного періоду, так само як і бізнес, мають визнати, що бізнес несе відповідальність за виправлення своєї минулої поведінки. Підприємства мають брати участь у відповідних процесах правосуддя перехідного періоду та робити внесок у встановлення істини, відшкодування збитків та гарантії неповторення конфлікту, де це доречно. Один зі способів концептуалізації взаємодії між сферою бізнесу і прав людини та правосуддям перехідного періоду полягає в тому, що чотири компоненти правосуддя перехідного періоду — кожен із яких є формою суттєвого відшкодування збитків — необхідно визнати невіддільною частиною елемента Керівних принципів, що стосується засобів правового захисту, і зробити орієнтиром, яким держави мають керуватися під час розроблення процесів правосуддя перехідного періоду, що враховують роль бізнесу.⁷³

86. Часто підприємства, як і інші особи, присутні в певному регіоні, можуть бути жертвами, правопорушниками або й тими, й іншими в різний час. Держави повинні враховувати цю складність, коли розроблятимуть процеси правосуддя перехідного періоду. Якщо підприємство має подвійну роль — жертви та правопорушника, — його відповідальність за недотримання прав людини не можна виправдати тим фактом, що воно було жертвою в інші моменти конфлікту. Держави мають розрізняти різні типи підприємств, залучених у конфлікт. Якщо вони були частиною конфлікту і вчиняли пов'язані з конфліктом порушення прав людини, держава зобов'язана провести розслідування ролі таких підприємств і притягти їх до відповідальності. Із погляду правосуддя перехідного періоду, цього можна досягти через поєднання різних механізмів, що ґрунтуються на чотирьох компонентах правосуддя перехідного періоду: істині, справедливості, відшкодуванні збитків та гарантіях неповторення.

87. Численні комісії зі встановлення істини вивчали роль бізнесу в конфлікті, зокрема в Колумбії, Ліберії, Сьєрра-Леоне та Південній Африці. Проблема полягає в створенні відповідних стимулів, які б спонукали бізнес брати участь у розглядах таких комісій. Такі стимули мають бути пов'язані з характером наявних механізмів притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які несуть найбільшу відповідальність.

⁷¹ Див. Робоча група з правосуддя перехідного періоду та ЦСР16+, «На твердій землі — побудова сталого миру та розвитку після масових порушень прав людини» (2019 р.).

⁷² Сабіна Міхаловська (ред.), «Корпоративна відповідальність у контексті правосуддя перехідного періоду» (Лондон, «Рутледж», 2013 р.).

⁷³ Там само; та Ірені Петрапаолі, «Бізнес, права людини та правосуддя перехідного періоду» (Лондон, «Рутледж», 2020 р.); Лі А. Пейн, Габріель Перейра та Лаура Берналь-Бермудес, «Правосуддя перехідного періоду та корпоративна відповідальність знизу: застосування Архімедового важеля» (Кембридж, Великобританія, Видавництво Кембриджського університету, 2020 р.).

88. Одним із прикладів є досвід Колумбії. З огляду на те, що деякі економічні суб'єкти вчинили злочини, пов'язані з конфліктом, їх спочатку було включено до обов'язкової юрисдикції Спеціальної юрисдикції в справах миру, але Конституційний суд Колумбії заявив, що обов'язкова юрисдикція Спеціальної юрисдикції щодо економічних суб'єктів є неконституційною. Це може створити хибну думку про те, що підприємства насправді не були частиною конфлікту,⁷⁴ і послабити нечисленні стимули для підприємств брати участь у таких розглядах.

89. Щоб уникнути подібних проблем, трибунали правосуддя перехідного періоду мають бути наділені юрисдикцією щодо всіх учасників конфлікту. Якщо підприємства несуть кримінальну відповідальність, зобов'язання щодо надання засобів правового захисту виходить далеко за межі символічного відшкодування та передбачає всі форми відшкодування, зокрема реституцію (наприклад, у контексті примусового переміщення) та компенсацію. Що стосується символічного відшкодування, має бути зрозуміло, що воно не замінює інші форми відшкодування й що їх має бути визначено з погляду жертв, а не встановлено бізнесом без консультацій.

90. Навіть підприємства, які не понесли юридичної відповідальності, але, наприклад, отримали вигоду від конфлікту, треба дуже наполегливо заохочувати до участі у встановленні істини в межах процесу правосуддя перехідного періоду та до надання повної правди про свою роль у конфлікті, навіть якщо вони діяли в межах закону. Комісія зі встановлення істини та примирення Південної Африки, наприклад, рекомендувала підприємствам, які отримали вигоду від ведення бізнесу під час апартеїду, сплатити «податок» на багатство, набуте внаслідок систематичної дискримінації, для відшкодування збитків.

91. Це важливо для підприємств, які могли активно та добровільно сприяти серйозним порушенням прав людини, але не несуть кримінальної відповідальності просто тому, що корпоративної кримінальної відповідальності не існує. У такому разі їх треба заохочувати до відшкодування збитків. Взаємодія з комісією зі встановлення істини може сприяти гарантіям неповторення. Однією з форм гарантій неповторення може стати запровадження державами корпоративної кримінальної відповідальності з огляду на те, що корпоративні суб'єкти можуть підбурювати до порушень прав людини та кримінальної відповідальності. Притягнення до відповідальності лише окремих осіб може бути недостатнім та недоречним за таких обставин.

92. Експерти та зацікавлені сторони рекомендували, що в тих випадках, коли засоби правового захисту або участь бізнесу в постконфліктному відновленні набувають форми заходів із розвитку, дуже важливо проводити консультації з відповідними громадами, у яких здійснюються ці заходи, щоб забезпечити, що розвиток відбуватиметься відповідно до їх потреб, та уникнути повторної віктимізації.

93. Механізми розгляду скарг на оперативному рівні є одним з основних інструментів в умовах конфлікту. Вони повинні відповідати встановленим критеріям ефективності, однак їх розроблення та функціонування потребують підвищеної уваги. Як і взаємодія із зацікавленими сторонами, надійні механізми розгляду скарг багато важать в умовах конфлікту. Проте підприємствам важливо розуміти, що механізм розгляду скарг може не підходити для всіх обставин, наприклад, якщо звинувачення стосуються грубих порушень прав людини або інших серйозних кримінальних справ. Наприклад, Асоціація міжнародного кодексу поведінки приватних охоронних компаній розробила керівництво та політику щодо механізмів розгляду скарг, у яких наведено приклади того, як охоронні компанії мають розв'язувати питання повідомлення національній владі про злочини.⁷⁵

⁷⁴ Див. Сабіна Міхаловські та інші, *Terceros Civiles, Ante la Jurisdiccion Especial Para La Paz (Dejusticia, 2020 p.)*.

⁷⁵ www.icoca.ch/sites/default/files/uploads/Manual.pdf.

94. Підприємствам варто визнати, що збройний конфлікт підвищить рівень ризику та страху і змусить людей боятися повідомляти про свої скарги. Тому необхідно повністю забезпечити конфіденційність процесу та безпеку людей, які користуються цими механізмами.

95. Так само, порушення верховенства закону та судової системи або поляризація та/або репресії щодо організацій громадянського суспільства, які зазвичай надають громадам можливість висловлювати скарги, можуть перетворити відповідний механізм за участю бізнесу на єдиний засіб, який дозволяє громадам висловитися. Підприємствам варто переконатися, що їх структура дозволяє передавати такі скарги відповідним суб'єктам. Цікавий приклад такого процесу добре описаний багатосторонньою ініціативою *Guías Colombia*: коли скарги та/або претензії стосуються порушень із боку армії чи збройних угруповань щодо людей у громаді, співробітників або підрядників, підприємство «має донести цей факт до відомих компетентних органів, щоб уникнути будь-яких звинувачень у співучасті через бездіяльність, а також може й має повідомити жертвам або їхнім сім'ям контактну інформацію МКЧХ для повідомлення про їхній випадок... МКЧХ та його делегати відповідно до своїх правил повинні пояснити жертвам або їхнім сім'ям порядок дій, а також надати відповіді на будь-які гуманітарні питання в кожному конкретному випадку».⁷⁶

VI. Виклики кіберепохи

96. Поява технологій впливає на конфліктні ситуації, як і на решту людської діяльності. Як зазначає МКЧХ, «у сучасних збройних конфліктах використовують кіберзасоби, чимраз автономніші комплекси озброєння та штучний інтелект... [Міжнародне гуманітарне право] застосовне до розроблення та використання нової зброї та нових технологічних досягнень під час війни, незалежно від того, чи пов'язані вони з... кібертехнологіями; ... автономними комплексами озброєння; [або] штучним інтелектом та машинним навчанням. ... Держави, які розробляють або купують таку зброю чи засоби ведення війни, несуть відповідальність за забезпечення можливості їх використання відповідно до [міжнародного гуманітарного права]».⁷⁷ Те саме можна сказати й щодо прав людини — підприємства, які розробляють або торгують такими засобами ведення війни, мають дотримуватися Керівних принципів.

97. Якщо щодо нормативної бази сумнівів немає, то щодо визначення конкретних наслідків застосування Керівних принципів для цієї галузі ще треба виконати велику роботу. Особливо своєчасною видається багатостороння ініціатива, що об'єднує представників промисловості, держав та громадянського суспільства задля досягнення головних цілей практичної реалізації обов'язків сектору в галузі прав людини та розроблення практичних рекомендацій і стандартів для відповідального надання кіберпослуг. За основу цієї ініціативи можна взяти модель Міжнародного кодексу поведінки для приватних охоронних компаній.

98. Крім засобів та методів ведення війни, багато нещодавніх порушень прав людини в умовах конфлікту підживлювалися дезінформацією та онлайн-кампаніями ненависті, про що свідчать висновки доповіді незалежної міжнародної місії зі встановлення фактів у М'янмі 2018 року.⁷⁸

99. Є низка порівняно простих чинників, які технологічний сектор має враховувати, щоб покращити свої можливості щодо дотримання прав людини в умовах конфлікту. По-перше, для цього сектору немає жодних винятків. Природна тенденція кожного сектору — вважати

⁷⁶ www.ideaspaz.org/media/website/FIP_GC_Grievance&Complaints_web_C-0519.pdf.

⁷⁷ МКЧХ, *Міжнародне гуманітарне право та виклики сучасних збройних конфліктів* (2019 р.), глава 2.

⁷⁸ [A/HRC/39/64](http://www.unhcr.org/refugees/39/64).

себе винятковим, з дуже специфічними проблемами,⁷⁹ але Керівні принципи однаково застосовні до всіх підприємств у всіх секторах. Наприклад, немає принципової різниці між гірничодобувною компанією, яка зіткнулася з проблемою, коли відомі місцеві ополченці використовують її вантажівки для нападу, згвалтування та вбивства членів конкретної громади, та соціальною платформою, яка дозволяє відомим екстремістам розміщувати ненависницькі повідомлення, що підбурюють до нападів, згвалтування та вбивства членів конкретної громади. По-друге, сектор повинен застосовувати справжній підхід до прав людини, за якого всі права буде визнано рівними, а не дотримуватися помилкового розуміння прав людини, згідно з яким право на свободу слова або право на фізичну безпеку є настільки абсолютним або непохитним, що перевершує решту прав людини.⁸⁰

VII. Висновки

100. Керівні принципи дають чітке уявлення про те, яких дій очікують від бізнесу та держав в охоплених конфліктом регіонах. Наразі потрібні більш рішучі дії щодо інтеграції бізнесу та прав людини у сферу миру та безпеки.

101. Поряд із питанням конфліктних корисних копалин спостерігається тенденція до прийняття загальних обов'язкових правил належної обачності щодо прав людини. Обидва ці аспекти підкреслюють важливість консультативної ролі держав на охоплених конфліктом ринках, а також необхідність надійної узгодженості політики, зокрема в галузі фінансування розвитку та відновлення.⁸¹

102. Таке розширення обов'язкової належної обачності означає, що питання ведення бізнесу в охоплених конфліктом регіонах, зокрема щодо підвищеної належної обачності, має швидше набирати обертів. Уроки, отримані під час впровадження нормативних положень про конфліктні корисні копалини в різних юрисдикціях, дозволяють зробити висновки, які можна перенести на ширше коло політичних питань в охоплених конфліктами регіонах. Цей процес підтверджує думку, висловлену в супутньому звіті 2011 року щодо політики держав. Держави більше схильні ухвалювати політичні заходи, які не ставлять їх власний бізнес у несправедливо невідне становище. Багатостороннє встановлення стандартів, імовірно, має вирішальне значення для того, щоб держави просувалися вперед у виконанні свого обов'язку із захисту прав людини в умовах конфлікту.

103. Тому державам варто розглянути питання створення багатостороннього форуму за участю багатьох зацікавлених сторін для обміну та розвитку наявної практики в умовах конфліктів і розбудови миру, а бізнесу варто підтримати цю ідею. Це також може стати можливістю розглянути питання щодо укладання міжнародної угоди, що уточнює ризики, заборонені види діяльності та заборонені типи грубих порушень прав людини, а також форми відповідальності для бізнесу в умовах конфлікту або в інших ситуаціях підвищеного ризику.

VIII. Рекомендації

104. Державам:

- Держави походження та держави розташування мають використовувати свої ключові політичні інструменти та важелі для забезпечення того, щоб бізнес виявляв підвищену належну обачність з урахуванням особливостей конфліктів під час провадження діяльності в охоплених конфліктами регіонах. Це може передбачати надання доступу до експортних кредитів, інвестиційних дозволів та доступу до інвестиційного фінансування за умови демонстрації підвищеної належної обачності щодо прав людини.

⁷⁹ Див., наприклад, Джон Е. Катсос та Джейсон Мікліан, «Подолання технологічної винятковості: як покращити вплив на суспільство з боку технологічних компаній в умовах нестабільності та конфліктів», *«Глобальна політика»*, 9 січня 2019 р. Режим доступу: www.globalpolicyjournal.com/blog/09/01/2019/overcoming-tech-exceptionalism-how-improve-societal-impact-technology-firms-fragile.

⁸⁰ Див. Комісія з прав людини Онтаріо «Політика щодо конкурентних прав людини» (2012 р.).

⁸¹ Див. коментар до керівного принципу 8; доповідь Робочої групи за 2019 рік (A/74/198).

- Посольства, а також установи, пов'язані з інвестиціями та торгівлею, мають надавати приватному сектору, зокрема малим та середнім підприємствам, консультаційні послуги та інструменти з урахуванням особливостей конфлікту, які б допомогли їм дотримуватися прав людини в умовах конфлікту.
- Державам варто розробити відповідні керівні принципи для участі бізнесу в розбудові миру, щоб забезпечити дотримання прав людини та врахування особливостей конфлікту з боку бізнесу.
- Державам варто заохочувати багатосторонні установи, що займаються питаннями миру та безпеки, до сприяння дотриманню прав людини з боку бізнесу через активне залучення підприємств до процесів миру та безпеки, що їх стосуються.
- Держави мають забезпечити охоплення механізмами правосуддя перехідного періоду всіх суб'єктів, зокрема економічних, а також повний розгляд ролі бізнесу в межах таких механізмів відповідно до основних принципів правосуддя перехідного періоду, як-от відповідальність, відшкодування збитків та гарантії неповторення, як найважливіших складових ефективного засобу правового захисту.
- Держави повинні активно проводити транскордонні розслідування та переслідування у зв'язку з міжнародними злочинами, скоєними корпоративними суб'єктами, у межах зобов'язань щодо забезпечення доступу до ефективних засобів правового захисту.
- Держави під егідою ООН чи інших міжнародних процесів мають розробити керівні принципи взаємодії зі збройними недержавними суб'єктами, що ґрунтується на дотриманні прав людини.

105. ООН

- Організації Об'єднаних Націй, зокрема її структурам із підтримання миру, розбудови миру та посередництва, варто розробити стратегію щодо бізнесу, миру та безпеки, яка містила б Керівні принципи як основний компонент.
- Організації Об'єднаних Націй варто забезпечити в межах своєї структури миру та безпеки належний рівень обізнаності щодо питань бізнесу, прав людини та конфліктів, зокрема через поширення інформації про новини, інструменти та дослідження як у системі ООН, так і за її межами, а також через організацію регулярних просвітницьких сесій для співробітників та держав-членів.
- Організація Об'єднаних Націй має налагодити надійне міжвідомче співробітництво, щоб усі її структури, які у своїй діяльності в умовах конфлікту стикаються з присутністю бізнесу, не працювали ізольовано та ділилися наявними знаннями із системою ООН.
- Компонент миру та безпеки ООН має зміцнювати свої власні знання та потенціал і розробляти в співпраці з відповідними суб'єктами в системі ООН та поза її межами базові інструменти та конкретні керівні вказівки і тематичні брифінги для миротворців, посередників та розбудовників миру.

106. Підприємства мають:

- Звернутися до посольств та інвестиційних і торгових установ із проханням про надання консультаційних послуг та інструментів, що враховують особливості конфлікту, які б допомогли їм у дотриманні прав людини в умовах конфлікту.
- Проявляти посилену належну обачність щодо прав людини, що передбачає використання інструментів запобігання жорстоким злочинам та конфліктам на додаток до наявних процедур належної обачності.
- Розробити механізми розгляду скарг на оперативному рівні, що враховують особливості конфлікту.

- Активно взаємодіяти з місцевими громадами та групами в конфліктних і постконфліктних ситуаціях.
 - Забезпечити застосування гендерного підходу в механізмах розгляду скарг, правового захисту та правосуддя перехідного періоду, а також під час розроблення заходів підвищеної належної обачності щодо прав людини.
 - Брати активну участь у процесах встановлення істини та примирення та забезпечувати відшкодування збитків та гарантії неповторення в межах своїх зобов'язань із розбудови миру.
-